

Piotr Biegasiewicz

The Open University

TRANSFORMACJA TOŻSAMOŚCI KLASY ROBOTNICZEJ W POWOJENNEJ WIELKIEJ BRYTANII: PERSPEKTYWA FERDYNANDA ZWEIGA

Wprowadzenie

Okres powojenny w Wielkiej Brytanii stanowi kluczowy moment w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju, charakteryzujący się głębokimi zmianami w tożsamości, aspiracjach i wartościach klasy robotniczej. Koniec II wojny światowej zapoczątkował czas odbudowy i wzrostu gospodarczego, co sprzyjało znaczącym przemianom w strukturze brytyjskiego społeczeństwa. Głównym elementem tej transformacji była ewolucja tożsamości klasy robotniczej, która od dawna była zakorzeniona w pracy przemysłowej, silnych więzach wspólnotowych oraz zbiorowych organizacjach, takich jak związki zawodowe. Jednak w połowie XX w. tradycyjne pojęcia były coraz bardziej kwestionowane przez rosnący dobrobyt, konsumpcjonizm, mobilność społeczną i rozprzestrzenianie się wartości klasy średniej. Jak zauważył historyk Eric Hobsbawm, „klasa robotnicza przestała być stabilną formacją społeczną; była wciągana w nowy świat konsumpcjonizmu i indywidualizmu, daleko od solidarności wspólnotowej, która definiowała jej istnienie przed wojną”¹.

¹ E. Hobsbawm, *Worlds of Labour: Further Studies in the History of Labour*, London 1984, s. 224.

U podstaw tej transformacji leżała zmiana materialnych warunków życia klasy robotniczej. Powojenny boom gospodarczy, w połączeniu z utworzeniem państwa opiekuńczego, umożliwił rodzinom robotniczym dostęp do poziomów komfortu i bezpieczeństwa, które wcześniej były poza ich zasięgiem. Socjolog Ferdinand Zweig był jednym z pierwszych, którzy udokumentowali te zmiany. Dokonał tego w swoich kluczowych pracach *The British Worker* (1952) i *The Worker in an Affluent Society* (1961). Argumentował on, że „tradycyjne życie klasy robotniczej, od dawna naznaczone silnym poczuciem solidarności klasowej i tożsamości zbiorowej, było zasadniczo zmieniane przez nową etykę indywidualizmu i aspiracji materialnych”². Ten proces, który nazwał „uburżuazyjnieniem”, polegał na tym, że duże segmenty klasy robotniczej przyjęły wartości i aspiracje klasy średniej, co zasadniczo przekształciło krajobraz kulturowy i społeczny brytyjskiej klasy robotniczej.

Jedną z cech definiujących proces uburżuazyjnienia było rosnące znaczenie konsumpcjonizmu. Zweig zauważył, że „po raz pierwszy człowiek klasy robotniczej miał środki, aby nabywać dobra, które wcześniej były domeną klasy średniej”³. Dostęp do dóbr konsumpcyjnych, takich jak telewizory, pralki i samochody, stał się potężnym symbolem awansu społecznego i wyznacznikiem osobistego sukcesu. Dla wielu rodzin robotniczych nabywanie dóbr materialnych nie było tylko kwestią konieczności ekonomicznej, lecz również sposobem na odróżnienie się od zbiorowej tożsamości, która tradycyjnie definiowała ich klasę. Jak zauważył Zweig, „konsumpcjonizm oferował klasie robotniczej nowy sposób myślenia i odczuwania, odejście od etosu wspólnotowego, który od dawna charakteryzował ich życie”⁴.

Jednak wzrost konsumpcjonizmu i indywidualizmu nie pozostał bez konsekwencji. Doprowadził on do erozji solidarności klasowej, która od dawna stanowiła fundament tożsamości klasy robotniczej. Jak zauważył Zweig, „człowiek klasy robotniczej lat 60. nie postrzega siebie już głównie jako członka zbiorowości, lecz jako jednostkę z własnymi aspiracjami, marzeniami i pragnieniami”⁵. Ten rosnący indywidualizm znalazł odzwierciedlenie w malejącym wpływie tradycyjnych instytucji klasy robotniczej, takich jak związki zawodowe. Związki zawodowe, niegdyś główne narzędzie obrony praw pracowników i budowania solidarności klasowej, były coraz częściej postrzegane z ambiwalencją przez klasę robotniczą, która bardziej koncentrowała się na osobistym awansie niż na celach zbiorowych⁶. Naukowcy, tacy jak Ross McKibbin, poparli tę analizę, argumentując,

² F. Zweig, *The Worker in an Affluent Society*, London 1961, s. 28.

³ *Ibidem*, s. 34.

⁴ F. Zweig, *Women's Life and Labour*, London 1952, s. 65.

⁵ F. Zweig, *The Worker...*, s. 41.

⁶ *Ibidem*, s. 52.

że „osłabienie związków zawodowych w okresie powojennym nie było jedynie wynikiem zmieniających się warunków gospodarczych, lecz odzwierciedlało głębszą zmianę kulturową w tożsamości klasy robotniczej”⁷.

Spadek solidarności klasy robotniczej był dodatkowo komplikowany przez przekształcenie ról płciowych w ramach tej klasy. W swoim wpływowym badaniu *Women's Life and Labour* (1952) Zweig badał wpływ tych zmian na kobiety z klasy robotniczej, które coraz częściej wchodziły na rynek pracy w okresie powojennym. Zauważył on, że „kobieta klasy robotniczej lat 50. nie była już ograniczona wyłącznie do sfery domowej; jej wkład ekonomiczny w gospodarstwo domowe stał się kluczowy”⁸. Ta zmiana była nie tylko odzwierciedleniem zmieniających się realiów gospodarczych, ale także odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie konsumpcyjne rodzin robotniczych. Kobiety, podejmując pracę w niepełnym lub pełnym wymiarze godzin, pomagały zaspokajać rosnące materialne aspiracje swoich gospodarstw domowych.

Jednak Zweig ostrożnie podkreślał napięcia związane z tym procesem. Chociaż kobiety z klasy robotniczej coraz bardziej przyczyniały się do dochodów rodziny, nadal oczekiwano od nich wypełniania tradycyjnych ról domowych. Jak zauważył Zweig, „dla kobiety z klasy robotniczej praca zarobkowa często stanowiła dodatkowe obciążenie, a nie wyzwolenie z obowiązków domowych”⁹. Ten podwójny ciężar pracy i obowiązków domowych komplikował dynamikę płci w rodzinach robotniczych, tworząc nowe napięcia między tradycyjnymi rolami płciowymi a wymaganiami powojennej gospodarki. Badaczki feministyczne, takie jak Lynne Segal, rozwijały wnioski Zweiga, argumentując, że „choć okres powojenny przyniósł znaczące zmiany w rolach ekonomicznych kobiet, niekoniecznie doprowadził do większej równości płci, ponieważ tradycyjne oczekiwania dotyczące życia domowego utrzymywały się”¹⁰.

Przekształcenie tożsamości klasy robotniczej w okresie powojennym należy również rozpatrywać w kontekście szerszych zmian społecznych i kulturowych. Stephen Brooke podkreślił, że przejście od etosu kolektywistycznego do bardziej indywidualistycznego było częścią szerszego procesu modernizacji, ponieważ rodziny robotnicze były coraz bardziej integrowane z masowym społeczeństwem konsumpcyjnym, które formowało się w Wielkiej Brytanii w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Argumentuje on, że „lata powojenne nie oznaczały końca klasy robotniczej, lecz jej transformację, ponieważ nowe wartości społeczne, kulturowe i ekonomiczne przekształcały kontury życia klasy robotniczej”¹¹.

⁷ R. McKibbin, *Classes and cultures: England, 1918–1951*, Oxford 1990, s. 215.

⁸ F. Zweig, *Women's Life...*, s. 46.

⁹ *Ibidem*, s. 55.

¹⁰ L. Segal, *What Is to Be Done About the Family?*, Harmondsworth 1983, s. 180.

¹¹ S. Brooke, *Gender and working-class identity in Britain during the 1950s*, „Journal of Social History” 2001, vol. 34, no. 4, s. 775.

W miarę jak mobilność społeczna stawała się bardziej dostępna dzięki edukacji, posiadaniu domów i zatrudnieniu na lepiej płatnych stanowiskach, klasa robotnicza coraz częściej dążyła do naśladowania stylu życia klasy średniej. Zweig zauważył, że „wiele rodzin robotniczych nie zadowalało się już swoimi tradycyjnymi rolami i dążyło do dostosowania się do wartości i aspiracji klasy średniej”¹². To dostosowanie było widoczne w rosnącym nacisku na posiadanie domu, co było kluczowym wyznacznikiem tożsamości klasy średniej. Zweig stwierdził, że „dla wielu rodzin robotniczych możliwość posiadania własnego domu była postrzegana jako wielkie osiągnięcie, symbolizujące ich awans społeczny i oddzielenie od zbiorowej tożsamości przeszłości”¹³. Aspiracja do posiadania domu, wraz z dążeniem do innych materialnych wygod, przyczyniła się do fragmentacji tradycyjnej tożsamości klasy robotniczej.

Niniejszy artykuł opiera się na socjologicznych wnioskach Zweiga, jak również innych kluczowych badaczy. Jego celem jest zbadanie, jak tożsamość klasy robotniczej w Wielkiej Brytanii w okresie powojennym była coraz bardziej fragmentaryzowana przez siły konsumpcjonizmu, mobilności społecznej i zmieniających się ról płciowych. Analizując proces uburżuazynienia oraz złożoną dynamikę płci i pracy, ma na celu ukazanie sposobów, w jakie tradycyjna tożsamość klasy robotniczej była kwestionowana i redefiniowana w epoce szybkich zmian społecznych i gospodarczych. Szczególną uwagę poświęcono roli kobiet z klasy robotniczej, których doświadczenia stanowią kluczową perspektywę do zrozumienia szerszych napięć między tradycyjnymi wartościami a rozwijającym się powojennym społeczeństwem konsumpcyjnym.

Teza o uburżuazynieniu: obserwacje Zweiga

Zweig, wybitny socjolog znany ze swoich obszernych badań terenowych nad brytyjską klasą robotniczą w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w., przedstawił pionierską analizę przemian społeczno-kulturowych, które kształtowały tożsamość klasy robotniczej w powojennej Wielkiej Brytanii. Centralnym elementem jego analizy była koncepcja „uburżuazynienia”, czyli procesu, w którym segmenty klasy robotniczej zaczęły przyswajać wartości, aspiracje i wzorce konsumpcji charakterystyczne dla klasy średniej. W swojej wpływowej pracy *The Worker in an Affluent Society* zauważył, że „życie klasy robotniczej zmierza ku nowym wartościom klasy średniej i egzystencji klasy średniej”¹⁴.

¹² F. Zweig, *The Worker...*, s. 73.

¹³ F. Zweig, *The British Worker*, Harmondsworth 1952, s. 113.

¹⁴ F. Zweig, *The Worker...*, s. 23.

Zdaniem Zweiga ta zmiana nie miała wyłącznie charakteru ekonomicznego. Obejmowała ona także głębokie przemiany kulturowe, w tym „nowe sposoby myślenia i odczuwania, nową etykę, nowe aspiracje i pragnienia”¹⁵. Proces uburzuazynienia zasadniczo zmienił tradycyjne ramy kulturowe, które wcześniej definiowały klasę robotniczą, w tym głęboką więź z pracą fizyczną, solidarność społeczną oraz zbiorowe instytucje, takie jak związki zawodowe.

Obserwacje Zweiga opierały się na rygorystycznych badaniach empirycznych, w tym na wywiadach z robotnikami fizycznymi w kilku miastach przemysłowych. Jego odkrycia ujawniły rosnącą ambiwalencję wśród robotników wobec instytucji, które niegdyś były integralną częścią ich zbiorowej tożsamości. Związki zawodowe, które historycznie służyły jako potężni rzecznicy praw pracowniczych i źródło solidarności klasy robotniczej, były coraz częściej postrzegane z obojętnością. Zweig zauważył, że „robotnicy fizyczni nie utożsamiali się już ze związkami zawodowymi z takim samym zapałem, jak ich ojcowie”¹⁶. Ten spadek entuzjazmu dla działania zbiorowego odzwierciedlał szersze zmiany kulturowe: robotnicy coraz bardziej skupiali się na indywidualnej mobilności i awansie materialnym, dystansując się od zbiorowej tożsamości, która tradycyjnie definiowała brytyjską klasę robotniczą.

Zmieniający się charakter pracy oraz wzrost konsumpcjonizmu były kluczowymi czynnikami tej zmiany. Wzrost płac, większy dostęp do dóbr konsumpcyjnych oraz rozszerzenie programów opieki społecznej przyczyniły się do ery dobrobytu ekonomicznego dla wielu rodzin robotniczych, dając im szansę na awans społeczny. Zweig podkreślił, że „klasa robotnicza nie postrzegала już siebie jako ograniczoną do swojej tradycyjnej roli robotników fizycznych; zaczęła aspirować do takich samych wygod materialnych i statusu społecznego, jak klasa średnia”¹⁷. Możliwość posiadania takich dóbr konsumpcyjnych, jak samochody, telewizory czy pralki, stała się zarówno symbolem, jak i katalizatorem nowej tożsamości. Jak zauważył Zweig, „nabywanie dóbr materialnych oferowało robotnikowi nowy sposób mierzenia swojego sukcesu, dystansując go od jego robotniczych korzeni”¹⁸.

Ta zmiana w postawie zorientowanej na dobro zbiorowe ku indywidualnej konsumpcji oznaczała znaczące odejście od wcześniejszych wartości klasy robotniczej. Tacy uczeni, jak John Goldthorpe badający wpływ dobrobytu na postawy klasy robotniczej, potwierdzili ustalenia Zweiga. Goldthorpe zauważył, że

¹⁵ R. Cole, *Industrial balladry, mass culture, and the politics of realism in Cold War Britain*, „The Journal of Musicology” 2017, vol. 34, no. 3, s. 364.

¹⁶ F. Zweig, *The Worker...*, s. 45.

¹⁷ *Ibidem*, s. 38.

¹⁸ *Ibidem*, s. 50.

„ekspansja konsumpcjonizmu i wzrost poziomu życia doprowadziły do fundamentalnej reorientacji klasy robotniczej, która odeszła od swojego tradycyjnego skupienia na solidarności i wspólnocie ku bardziej indywidualistycznej, konsumpcyjnej etyce”¹⁹. Badania Goldthorpe’a nad zamożnym robotnikiem pokazały, że dla wielu pracowników okres powojenny był czasem bezprecedensowego komfortu materialnego, co z kolei osłabiło tradycyjną tożsamość klasy robotniczej.

Wpływ tych zmian zaobserwowano również w malejącym znaczeniu pracy jako źródła dumy i tożsamości. W swoim wcześniejszym badaniu *Men in the Pits* (1948) Zweig udokumentował silną emocjonalną więź, jaką górnicy czuli do swojej pracy, zauważając, że „robotnik fizyczny czerpał głębokie poczucie dumy ze swojej pracy, co było ściśle związane z jego poczuciem własnej wartości i tożsamości”²⁰. Jednak do końca lat pięćdziesiątych to poczucie dumy zaczęło zanikać. W *The Worker in an Affluent Society* Zweig zauważył, że „duma z pracy, która niegdyś definiowała tożsamość robotnika, została zastąpiona przez pragnienie materialnego komfortu i awansu społecznego”²¹. Ta zmiana odzwierciedlała szerszy trend, w którym praca fizyczna nie była już postrzegana jako źródło społecznej i osobistej tożsamości, lecz jedynie jako środek do osiągnięcia konsumpcyjnego sukcesu.

Proces uburzuazynienia, jak zauważył Zweig, miał też istotne implikacje psychologiczne dla klasy robotniczej. Choć dobrobyt przyniósł korzyści materialne, to także prowadził do poczucia dezorientacji i niepewności. Zweig stwierdził, że „człowiek z klasy robotniczej, coraz bardziej oderwany od swoich tradycyjnych korzeni społecznych, znajduje się pomiędzy dwoma światami: światem swoich robotniczych korzeni a światem aspiracji klasy średniej”²². Ta ambiwalencja była szczególnie widoczna wśród młodszych pracowników, którzy chętniej przyjmowali konsumpcjonizm i indywidualizm, ale również zmagali się z utratą silnych więzi wspólnotowych, które charakteryzowały pokolenie ich rodziców. Catherine Hakim potwierdziła to spostrzeżenie, argumentując, że „pracownicy powojenni doświadczali głębokiej ambiwalencji psychologicznej, ponieważ erozja tradycyjnej solidarności klasy robotniczej pozostawiła wielu z nich bez oparcia w obliczu gwałtownych zmian społecznych i ekonomicznych”²³.

¹⁹ J.H. Goldthorpe, D. Lockwood, F. Bechhofer, J. Platt, *The Affluent Worker: Industrial Attitudes and Behaviour*, Cambridge 1968, s. 15.

²⁰ F. Zweig, *Men in the Pits*, London 1948, s. 78.

²¹ F. Zweig, *The Worker...*, s. 67.

²² *Ibidem*, s. 86.

²³ C. Hakim, *Key Issues in Women's Work: Female Heterogeneity and the Polarization of Women's Employment*, London 1996, s. 121.

Przemiana tożsamości klasy robotniczej nie ograniczała się do sfery ekonomicznej i psychologicznej, miała też istotne aspekty społeczne i kulturowe, szczególnie w odniesieniu do edukacji i posiadania domu. Zweig twierdził, że edukacja, kiedyś uważana za wyłączną domenę klasy średniej, stała się centralną aspiracją rodzin robotniczych dążących do awansu społecznego. „Dla powojennej klasy robotniczej edukacja nie była już postrzegana jedynie jako luksus, ale jako klucz do ucieczki od ograniczeń pracy fizycznej i zabezpieczenia przyszłości w zawodach klasy średniej”²⁴. Nowe skupienie się na edukacji odzwierciedlało rosnące pragnienie mobilności społecznej, ponieważ wielu rodziców z klasy robotniczej starało się zapewnić swoim dzieciom możliwości, które były dla nich niedostępne.

Podobnie dążenie do posiadania domu stało się istotnym wyznacznikiem statusu klasy średniej. Zweig zauważył, że „posiadanie domu nie było już postrzegane jako nieosiągalny cel dla rodzin robotniczych; stało się centralnym pragnieniem, symbolizującym ich sukces w odchodzeniu od tradycyjnej tożsamości klasowej”²⁵. To pragnienie było przejawem szerszej zmiany kulturowej, ponieważ rodziny robotnicze dążyły do odcięcia się od swoich zbiorowych korzeni i przyjęcia indywidualizmu charakterystycznego dla życia klasy średniej. Anthony Giddens rozwinął to spostrzeżenie, sugerując, że „pragnienie posiadania domu odzwierciedla szerszą transformację tożsamości klasowej, ponieważ rodziny robotnicze przyjmują materialne i kulturowe wskaźniki statusu klasy średniej, starając się przekształcić swoje miejsce w społeczeństwie”²⁶.

Teza Zweiga o uburzuazyjnieniu oferuje zatem solidne ramy do zrozumienia przemian brytyjskiej klasy robotniczej w okresie powojennym. Jego praca dostarcza cennych spostrzeżeń na temat tego, jak wzrost konsumpcjonizmu, mobilności społecznej i zmieniające się wartości kulturowe przekształciły tożsamość klasy robotniczej, prowadząc do fragmentacji tradycyjnej solidarności i rosnącego nacisku na indywidualny sukces. W tym sensie obserwacje Zweiga są zgodne z pracami innych uczonych, takich jak McKibbin, który argumentował, że „okres powojenny nie oznaczał zniknięcia klasy robotniczej, lecz jej rekonstrukcję wokół nowych wartości społecznych, ekonomicznych i kulturowych”²⁷.

Ponadto ustalenia Zweiga zostały poparte przez późniejsze badania socjologiczne, które dalej analizowały dynamikę tożsamości klasowej we współczesnej Wielkiej Brytanii. Na przykład Mike Savage zbadał, w jaki sposób tożsamość klasowa ewoluowała w obliczu globalnych zmian gospodarczych, zauważając, że „klasa robotnicza we współczesnej Wielkiej Brytanii jest definiowana mniej

²⁴ F. Zweig, *The Worker...*, s. 75.

²⁵ *Ibidem*, s. 113.

²⁶ A. Giddens, *Modernity and Self-Identity*, Cambridge 1991, s. 75.

²⁷ R. McKibbin, *Classes and Cultures...*, s. 242.

przez jej związek z produkcją, a bardziej przez jej zaangażowanie w gospodarkę konsumpcyjną”²⁸. Ta ewolucja, po raz pierwszy zidentyfikowana przez Zweiga w erze powojennej, pozostaje kluczowym aspektem debat socjologicznych na temat klasy i tożsamości w dzisiejszej Wielkiej Brytanii.

Podsumowując, teza Zweiga o uburżuazyjnieniu dostarcza kluczowej perspektywy do zrozumienia głębokich zmian, które przekształciły brytyjską klasę robotniczą w okresie powojennym. Jego praca podkreśla złożoną interakcję między dobrobytem ekonomicznym, mobilnością społeczną i transformacją kulturową, oferując cenne spostrzeżenia na temat tego, jak tradycyjne wyznaczniki tożsamości klasy robotniczej stopniowo ulegały erozji pod wpływem konsumpcjonizmu i indywidualizmu.

Krytyka teorii uburżuazyjnienia

Chociaż teoria uburżuazyjnienia stanowi przekonujące ramy do zrozumienia powojennej mobilności społecznej i transformacji kulturowej, jej siła wyjaśniająca jest coraz częściej kwestionowana. Krytycy twierdzą, że teoria ta nadmiernie upraszcza dynamikę klasową, pomija nierówności strukturalne i nie uwzględnia wystarczająco zróżnicowanych doświadczeń płciowych, rasowych i regionalnych w brytyjskiej klasie robotniczej.

Głównym zarzutem wobec teorii uburżuazyjnienia jest jej redukcyjne podejście do interpretacji tożsamości klasy robotniczej, szczególnie w odniesieniu do mobilności społecznej. Teoria ta sugeruje bezpośrednią i liniową progresję od spójnej, solidarycznej tożsamości klasy robotniczej do tożsamości ukształtowanej przez wartości klasy średniej, napędzanej przez dobrobyt ekonomiczny i konsumpcję. Zweig zauważył, że „człowiek klasy robotniczej lat 60. nie postrzega siebie już głównie jako członka zbiorowości, lecz jako jednostkę z własnymi aspiracjami, marzeniami i pragnieniami”²⁹. Zmiana ta była jednak krytykowana za niedoceniając złożoności i nierówności mobilności społecznej w powojennej Wielkiej Brytanii.

Teoretycy klasowi, tacy jak Goldthorpe, kwestionowali ideę, że uburżuazyjnienie wiernie odzwierciedla doświadczenia całej klasy robotniczej. Jego badania nad zamożnymi robotnikami (*affluent worker*), które dotyczyły robotników przemysłowych w Luton, wykazały, że choć niektórzy robotnicy korzystali z wyższych wynagrodzeń i dóbr konsumpcyjnych, ich fundamentalne pozycje klasowe pozostały niezmienione. Goldthorpe argumentował, że „materialne korzyści związane

²⁸ M. Savage, *Class Analysis and Social Transformation*, Milton Keynes 2000, s. 111.

²⁹ F. Zweig, *The Worker...*, s. 41.

z powojennym dobrobytem, choć istotne, nie przełożyły się na głębszą transformację kulturową czy klasową; wartości wielu zamożnych robotników nadal były głęboko zakorzenione w ich robotniczych korzeniach”³⁰. Koncepcja, że cała klasa robotnicza została wchłonięta przez kulturę klasy średniej, pomija istotne ciągłości w świadomości klasowej i nie oddaje trwałości etosu robotniczego mimo materialnych zysków.

Ponadto krytycy podkreślali, że teoria uburżuazyjnienia odzwierciedla tylko część doświadczeń klasy robotniczej, szczególnie tych w obszarach miejskich i przemysłowych, które skorzystały na odbudowie gospodarczej. Dla dużych obszarów klasy robotniczej, zwłaszcza w regionach zależnych od przemysłów w upadku, mobilność społeczna była ograniczona. Hobsbawm stwierdził, że „materialny dobrobyt mógł rozmyć zewnętrzne oznaki klasy, ale fundamentalne nierówności ekonomiczne i społeczne, które definiowały klasę robotniczą, pozostały nienaruszone”³¹. Rzeczywistość dla wielu rodzin robotniczych w takich regionach, jak północna Anglia, Szkocja i Walia, to nadal była gospodarcza niepewność z ograniczonymi możliwościami mobilności społecznej, kluczowej dla teorii uburżuazyjnienia.

Centralnym elementem krytyki teorii uburżuazyjnienia jest niedocenianie trwałości strukturalnych nierówności klasowych. Powojenny boom gospodarczy, choć poprawił warunki materialne niektórym, nie zmienił zasadniczo podstawowych relacji ekonomicznych, które podtrzymywały podziały klasowe. Nabywanie dóbr konsumpcyjnych, które Zweig zidentyfikował jako kluczowy wyznacznik aspiracji klasy średniej, niewiele zmieniło w kwestii strukturalnych barier, które nadal definiowały doświadczenie klasy robotniczej. Jak argumentowali tacy socjologowie, jak Richard Hoggart i Raymond Williams, konsumpcjonizm oferował jedynie powierzchowne zmiany w codziennym doświadczeniu klasowym, często maskując głębsze nierówności związane z edukacją, opieką zdrowotną i możliwościami zatrudnienia.

W swojej książce *The Uses of Literacy* Hoggart podkreślił, że choć dobra konsumpcyjne stały się bardziej dostępne, życie klasy robotniczej nadal było w dużej mierze kształtowane przez ekonomiczną niepewność i ograniczoną mobilność społeczną. Krytykował on teorię uburżuazyjnienia za sprowadzanie transformacji klasowej do kwestii materialnego nabywania, argumentując, że „powierzchowne przyjęcie towarów i manier klasy średniej nie oznacza pełnej transformacji pozycji klasowej czy świadomości”³². Podobnie Williams twierdził, że powojenny dobrobyt „nie zniwelował głęboko zakorzenionych podziałów kulturowych

³⁰ J.H. Goldthorpe, D. Lockwood, F. Bechhofer, J. Platt, *The Affluent Worker...*, s. 25.

³¹ E. Hobsbawm, *Worlds of Labour...*, s. 202.

³² R. Hoggart, *The Uses of Literacy: Aspects of Working-Class Life*, London 1957, s. 54.

i strukturalnych, które nadal kształtowały pozycję klasy robotniczej w brytyjskim społeczeństwie”³³. Ta krytyka sugeruje, że teoria uburżuazyjnienia, choć koncentruje się na widocznych zmianach w konsumpcji, nie uwzględnia trwałości klasowej stratyfikacji, która pozostała zakorzeniona w szerszych strukturach ekonomicznych i politycznych.

Ponadto teoria uburżuazyjnienia w dużej mierze ignoruje wpływ gospodarczej niepewności na znaczną część klasy robotniczej. Wielu robotników przemysłowych, szczególnie w ciężkich branżach, takich jak górnictwo, hutnictwo i przemysł stoczniowy, zmagало się z masowym bezrobociem i kryzysem gospodarczym w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Jak zauważył Tom Nairn, „dla wielu przedstawicieli klasy robotniczej powojenna obietnica dobrobytu i bezpieczeństwa nigdy się nie spełniła, szczególnie w regionach przemysłowych, gdzie wysokie bezrobocie strukturalne i deindustrializacja zdevastowały społeczność”³⁴. Ta krytyka podkreśla regionalne różnice, które teoria uburżuazyjnienia często pomija, pokazując, że doświadczenie powojennego dobrobytu było dalekie od jednolitości.

Kolejna ważna krytyka teorii uburżuazyjnienia pochodzi od badaczek feministycznych, które twierdzą, że w dużej mierze ignoruje ona kwestie płciowe w procesie transformacji klasowej. Narracja uburżuazyjnienia koncentruje się głównie na doświadczeniach mężczyzn w zakresie awansu społecznego, często pomijając złożoną i ograniczoną rzeczywistość kobiet z klasy robotniczej. Choć Zweig zauważył rosnący udział kobiet w rynku pracy w swojej książce *Women's Life and Labour*, często przedstawiał ten proces jako uzupełniający rolę mężczyzny-żywiela rodziny. Praca kobiet, zarówno płatna, jak i niepłatna, była przedstawiana w ramach tradycyjnych ról domowych, ograniczając ich pełne uczestnictwo w procesie uburżuazyjnienia.

Badaczki feministyczne, takie jak Ann Oakley i Lynne Segal, zwróciły uwagę na „podwójne obciążenie”, z którym zmagaly się kobiety z klasy robotniczej w tym okresie. Oakley argumentowała, że „choć mężczyźni mogli skorzystać na korzyściach ekonomicznych związanych z uburżuazyjnieniem, kobiety często musiały łączyć pracę zarobkową z tradycyjnymi obowiązkami domowymi”³⁵. Utrzymywanie się patriarchalnych struktur w gospodarstwie domowym oznaczało, że materialne korzyści związane z uburżuazyjnieniem często nie przekładały się na większą równość płciową. Zamiast tego kobiety wciąż wykonywały większość niepłatnej pracy domowej, nawet jeśli przyczyniały się do dochodów gospodarstwa domowego poprzez pracę na niepełny etat lub nisko płatne zatrudnienie.

³³ R. Williams, *Culture and Materialism*, London 1980, s. 87.

³⁴ T. Nairn, *The Break-Up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*, London 1981, s. 94.

³⁵ A. Oakley, *The Sociology of Housework*, Bristol 1974, s. 181.

Segal dodatkowo krytykowała teorię uburżuazyjnienia za jej niezdolność do uwzględnienia płciowych aspektów tożsamości klasowej. Twierdziła, że „ro- snący wkład ekonomiczny kobiet nie prowadził do przekształcenia władzy w gospodarstwie domowym; raczej wzmacniał tradycyjne hierarchie płciowe, ponieważ praca kobiet nadal była niedoceniana i podporządkowana męskiemu wynagrodzeniu”³⁶. Ta krytyka podkreśla ograniczenia teorii uburżuazyjnienia w uchwyceniu rzeczywistych doświadczeń kobiet z klasy robotniczej, których mobilność społeczna była często kształtowana przez głęboko zakorzenione nierówności płciowe.

Znaczącym ograniczeniem teorii uburżuazyjnienia jest jej niezdolność do odpowiedniego uwzględnienia doświadczeń mniejszości rasowych i regionalnych różnic w obrębie klasy robotniczej. Okres powojenny w Wielkiej Brytanii był świadkiem napływu pracowników migracyjnych z byłych kolonii brytyjskich, szczególnie z Karaibów, Azji Południowej i Afryki. Ci pracownicy zmaga- li się z systemowym rasizmem, dyskryminacją w zatrudnieniu i mieszkalnictwie oraz byli często wykluczeni z materialnych korzyści, z których korzystali ich biali rówieśnicy. Stuart Hall w swojej analizie relacji rasowych i klasowych w powojennej Wielkiej Brytanii argumentował, że „teoria uburżuazyjnienia jest fundamentalnie wadliwa, zakładając, że mobilność społeczna i dobrobyt materialny były dostępne dla wszystkich segmentów klasy robotniczej”³⁷. Dla wielu mniejszości rasowych bariery dla awansu społecznego były nie do pokonania, ponieważ ich członkowie byli ograniczeni do nisko płatnych prac, niepewnych warunków mieszkaniowych i wykluczeni z mobilności społecznej, która definiowała narrację uburżuazyjnienia.

Podobnie regionalne różnice w Wielkiej Brytanii jeszcze bardziej komplikują teorię uburżuazyjnienia. Chociaż teoria ta podkreśla wzrost konsumpcjonizmu i posiadania domów w bardziej zamożnych regionach, takich jak południowy wschód, nie uwzględnia stagnacji gospodarczej, która miała miejsce w przemysłowych sercach kraju. Jak zauważył Nairn, „teoria uburżuazyjnienia pomija regionalne nierówności, które utrzymywały się przez cały okres powojenny, ponieważ upadek przemysłu uderzył mocniej w społeczności klasy robotniczej na północy i w innych obszarach niż w bardziej zamożnym południu”³⁸. Nierównomierne rozłożenie powojennego dobrobytu ujawnia, że teoria uburżuazyj- nienia odnosi się tylko do ograniczonej części klasy robotniczej, nie uwzględnia- jąc tych, którzy zostali pominięci przez transformację gospodarczą.

³⁶ L. Segal, *What Is to Be...*, s. 127.

³⁷ S. Hall, *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, New York 1978, s. 52.

³⁸ T. Nairn, *The Break-Up...*, s. 111.

Teoria uburzązajnienia, choć oferuje cenne wglądy w zmiany społeczne i gospodarcze w powojennej Wielkiej Brytanii, ostatecznie nie zapewnia pełnego zrozumienia złożoności i niuansów tożsamości klasy robotniczej w tym okresie. Krytyka podniesiona przez takich badaczy, jak Hobsbawm, Hoggart, Oakley i Hall, sugeruje, że proces transformacji klasowej był znacznie bardziej fragmentaryczny i nierówny, niż sugeruje teoria uburzązajnienia. Trwałość nierówności strukturalnych, podziałów płciowych w pracy, dyskryminacji rasowej oraz regionalnych różnic kwestionuje ideę, że klasa robotnicza po prostu przyjęła wartości i aspiracje klasy średniej w wyniku powojennego dobrobytu.

Spadek solidarności klasowej i wzrost konsumpcjonizmu

Jednym z najważniejszych czynników napędzających transformację brytyjskiej klasy robotniczej w okresie powojennym był wzrost konsumpcjonizmu. Wraz z odbudową gospodarki Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej wyższe płace, poprawa warunków życia i większy dostęp do dóbr konsumpcyjnych stały się dostępne dla szerszych warstw społeczeństwa. Powojenny dobrobyt w znacznym stopniu przyczynił się do erozji solidarności klasy robotniczej. Zweig zauważył, że „człowiek klasy robotniczej dziś może sobie pozwolić na rzeczy, o których jego ojciec mógł tylko marzyć”³⁹, a ten materialny komfort wzmacniał poczucie indywidualizmu, które ostatecznie osłabiło zbiorową tożsamość klasy robotniczej.

Odkrycia Zweiga odzwierciedlają szerszą zmianę socjologiczną w postawie klasy robotniczej wobec jej pozycji w społeczeństwie. W swojej pracy *The British Worker* Zweig badał, jak powojenny dobrobyt zmienił podejście klasy robotniczej do czasu wolnego, pracy i dóbr materialnych. Zauważył, że „tam, gdzie robotnik kiedyś szukał towarzystwa w pubie lub solidarności w fabryce, teraz szuka satysfakcji w domu, przez telewizję i zakup dóbr konsumpcyjnych, które wyróżniają go spośród rówieśników”⁴⁰. Ta zmiana z przestrzeni publicznych, wspólnotowych na prywatną sferę domu była symbolem większej transformacji kulturowej, w której konsumpcja zastąpiła solidarność klasową jako główny wyznacznik tożsamości i sukcesu.

W tym społeczeństwie napędzanym konsumpcją nabywanie takich dóbr, jak samochody, telewizory i sprzęt AGD, stało się symbolem osobistego sukcesu, a nie wspólnych doświadczeń pracy czy zbiorowej działalności społecznej. Jak dalej rozwijał Zweig, „klasa robotnicza definiuje się teraz nie przez to, co produkuje, ale przez to, co konsumuje”⁴¹. Ta koncentracja na konsumpcji osłabiła

³⁹ F. Zweig, *The British Worker*, Harmondsworth 1952, s. 111.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 112.

⁴¹ F. Zweig, *The Worker...*, s. 92.

również tradycyjne wartości klasy robotniczej związane z działaniem zbiorowym i solidarnością, prowadząc do bardziej indywidualistycznej etyki. Według Zweiga „dzisiejszy robotnik mniej przejmuje się dobrobytem swojej klasy jako całości, a bardziej koncentruje się na własnym sukcesie materialnym”⁴².

Hoggart poparł tę analizę w swojej książce *The Uses of Literacy*, gdzie argumentował, że powojenny dobrobyt i wzrost kultury masowej „atomizują” klasę robotniczą, tworząc podziały tam, gdzie wcześniej istniała jedność⁴³. Ubolewał on, że napływ dóbr materialnych i przejście do indywidualnej konsumpcji osłabiają wspólnotowe więzi, które historycznie definiowały społeczności klasy robotniczej. Zauważył, że „nowa kultura konsumpcyjna, skoncentrowana na prywatnych przyjemnościach, podważa stare sieci solidarności klasy robotniczej”⁴⁴.

Ta zmiana wartości nie ograniczała się do czasu wolnego i konsumpcji, lecz obejmowała też szersze aspiracje, takie jak posiadanie domu, które tradycyjnie było postrzegane jako wyznacznik statusu klasy średniej. Jednak w erze powojennej posiadanie domu stało się centralnym celem dla wielu rodzin robotniczych, odzwierciedlając ich pragnienie awansu społecznego. Jak wyjaśnia socjolog Ross Cole, „analiza F. Zweiga podkreślała głęboką zmianę wartości, gdy robotnicy coraz bardziej utożsamiali się z etosem samodoskonalenia i posiadania domu”⁴⁵. Dla Zweiga było to kluczowe zjawisko w procesie uburżuazjowania, gdy rodziny robotnicze dążyły do zintegrowania się z szerszą kulturą konsumpcyjną powojennej Wielkiej Brytanii, dystansując się od swoich tradycyjnych korzeni klasowych⁴⁶. Dążenie do posiadania domu symbolizowało tę transformację, oferując zarówno bezpieczeństwo finansowe, jak i poczucie przynależności do nowo wyłaniającej się klasy średniej.

To pragnienie posiadania domu odzwierciedlało szerszy indywidualizm, który ogarniał klasę robotniczą. Zweig zauważył, że „dla powojennej rodziny robotniczej możliwość posiadania domu nie była już odległym marzeniem, ale namacalnym celem, oznaczającym ich sukces w przełamaniu ograniczeń swojej zbiorowej przeszłości”⁴⁷. Ta zmiana w kierunku indywidualizmu miała także znaczący wpływ psychologiczny, ponieważ robotnicy coraz częściej postrzegali swój sukces materialny jako odzwierciedlenie osobistych osiągnięć, a nie jako część zbiorowego wysiłku na rzecz poprawy warunków klasy. Zweig zaobserwował, że

⁴² *Ibidem*, s. 62.

⁴³ R. Hoggart, *The Uses of Literacy*..., s. 189.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 193.

⁴⁵ R. Cole, *Industrial balladry*..., s. 376.

⁴⁶ F. Zweig, *The Worker*..., s. 75.

⁴⁷ F. Zweig, *The British Worker*, s. 124.

„poczucie dumy z pracy, które kiedyś definiowało tożsamość robotnika, zostało zastąpione dumą z posiadanych dóbr”, podkreślając stopień, w jakim konsumpcjonizm przekształcił tożsamość klasy robotniczej⁴⁸.

Co więcej, wzrost konsumpcjonizmu i indywidualizmu miał bezpośredni wpływ na siłę tradycyjnych instytucji klasy robotniczej, w szczególności związków zawodowych. Związki zawodowe, które historycznie zapewniały robotnikom wspólny głos i narzędzie do uzyskiwania lepszych płac i warunków pracy, straciły swoją siłę, gdy robotnicy przenieśli swoje zainteresowania z negocjacji zbiorowych na indywidualny awans. Zweig argumentował, że „narastające poczucie indywidualizmu eroduje wpływ związków zawodowych, ponieważ robotnicy bardziej przejmują się własnymi korzyściami materialnymi niż działaniem zbiorowym”⁴⁹. Robotnicy, już niezjednoczeni wspólnym poczuciem solidarności klasowej, byli zamiast tego motywowani pragnieniem awansu w społeczeństwie na własnych warunkach.

Inni badacze poparli wnioski Zweiga, zauważając malejące znaczenie solidarności klasowej w obliczu wzrastającego konsumpcjonizmu. Hobsbawm stwierdził, że „spadek świadomości klasowej wśród robotników w powojennej Wielkiej Brytanii był w dużej mierze wynikiem nowych możliwości konsumpcji i mobilności społecznej, jakie oferował okres dobrobytu”⁵⁰. Dla Hobsbawma powojenna klasa robotnicza coraz bardziej „spoglądała w górę”, w stronę aspiracji klasy średniej, zamiast „spoglądać na boki”, w stronę swoich współpracowników⁵¹. Ta zmiana perspektywy oznaczała znaczące zerwanie z przeszłością, ponieważ robotnicy zaczęli postrzegać siebie jako jednostki dążące do osobistego awansu, a nie jako członków zbiorowości walczącej o poprawę warunków całej klasy.

To rozdrobnienie tożsamości klasowej, napędzane konsumpcjonizmem, zaobserwował także Goldthorpe w swoich badaniach nad zamożnymi robotnikami. Stwierdził on, że wielu robotników było teraz bardziej zainteresowanych utrzymaniem swojego standardu życia niż udziałem w walkach pracowniczych czy identyfikowaniem się z tradycyjnymi ruchami klasy robotniczej. Zauważył, że „zamożny robotnik definiuje się nie przez swoje miejsce w procesie produkcji, ale przez swoją zdolność do uczestnictwa w gospodarce konsumpcyjnej”⁵². Analiza Goldthorpe’a zgadza się z obserwacjami Zweiga, podkreślając, w jaki sposób konsumpcjonizm przekształcił zarówno materialne, jak i psychologiczne podstawy tożsamości klasy robotniczej.

⁴⁸ F. Zweig, *The Worker...*, s. 75.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 102.

⁵⁰ E. Hobsbawm, *Worlds of Labour...*, s. 200.

⁵¹ *Ibidem*, s. 202.

⁵² J.H. Goldthorpe, D. Lockwood, F. Bechhofer, J. Platt, *The Affluent Worker...*, s. 45.

Podsumowując, wzrost konsumpcjonizmu w powojennej Wielkiej Brytanii odegrał kluczową rolę w przekształceniu tożsamości klasy robotniczej. Wyższe płace i dostęp do dóbr konsumpcyjnych zapewniły materialny komfort i bezpieczeństwo, ale jednocześnie sprzyjały wzrastającemu poczuciu indywidualizmu, które erodowało zbiorową solidarność, historycznie definiującą klasę robotniczą. W miarę jak robotnicy przenosili swoje zainteresowania z działań zbiorowych na konsumpcję indywidualną, tradycyjne instytucje klasy robotniczej, takie jak związki zawodowe, traciły na znaczeniu, a sama klasa robotnicza stawała się coraz bardziej podzielona. Chociaż okres powojenny oferował nowe możliwości mobilności społecznej i sukcesu materialnego, oznaczał również upadek wspólnotowych wartości, które niegdyś jednoczyły brytyjską klasę robotniczą.

Płeć i tożsamość klasowa: rola kobiet w klasie robotniczej

Transformacja tożsamości klasy robotniczej w powojennej Wielkiej Brytanii nie ograniczała się do mężczyzn; kobiety również odegrały kluczową i złożoną rolę w tym procesie. Rosnący udział kobiet w sile roboczej w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. nie tylko odzwierciedlał zmiany ekonomiczne, ale także sygnalizował zmianę w tradycyjnej dynamice płci, życia domowego i rodzinnego. W miarę jak powojenna gospodarka rosła, możliwości podejmowania pracy zarobkowej przez kobiety rozszerzały się, prowadząc do znaczących zmian w rolach, jakie pełniły one zarówno w domu, jak i w szerszej sferze społecznej. Te zmiany zostały dogłębnie zbadane przez Zweiga w jego wpływowej pracy *Women's Life and Labour*, która dostarcza krytycznej perspektywy na to, jak te ewoluujące dynamiki społeczne wpływały w szczególności na kobiety z klasy robotniczej.

Badania Zweiga podkreśliły, że w przypadku wielu kobiet z klasy robotniczej decyzja o wejściu na rynek pracy była podyktowana nie tylko koniecznością ekonomiczną, ale także pragnieniem większej niezależności i samostanowienia. Zaobserwował on, że „dzisiejsza kobieta z klasy robotniczej nie postrzega siebie już wyłącznie jako gospodyni domowej; jej rola się rozszerzyła, a jej wkład w dochód rodziny staje się coraz bardziej istotny”⁵³. Ta zmiana odzwierciedlała szerszą rekonfigurację ról płciowych w powojennej Wielkiej Brytanii, gdy kobiety starały się zrównoważyć tradycyjne oczekiwania dotyczące życia domowego z rosnącymi wymaganiami płatnego zatrudnienia. Presja ekonomiczna i społeczna tamtych czasów często wymagała od kobiet przyczynienia się do dochodu gospodarstwa domowego, jednak ta rosnąca rola w sile roboczej często

⁵³ F. Zweig, *Women's Life...*, s. 43.

wiązała się z ciągłymi obowiązkami domowymi, umieszczając kobiety na przecięciu zarówno ekonomicznych, jak i rodzinnych obowiązków.

Jednak jak zauważył Zweig, nowe uczestnictwo w rynku pracy niekoniecznie przekładało się na pełne wyzwolenie dla kobiet z klasy robotniczej. Chociaż wiele z nich mogło się przyczynić do dochodu rodziny poprzez pracę zarobkową, nadal oczekiwano od nich utrzymania ról żon i matek kontynuujących niepłatną pracę opieki domowej. Zweig zauważył, że „dla kobiety z klasy robotniczej praca często stanowi dodatek, a nie substytut jej obowiązków domowych”⁵⁴.

Ten podwójny ciężar oznaczał, że kobiety często musiały żonglować odpowiedzialnościami w pracy i domu, mając niewiele czasu na osobisty wypoczynek czy dbanie o siebie. W ten sposób przejście do płatnego zatrudnienia nie podważyło fundamentalnie tradycyjnego podziału pracy ze względu na płeć; zamiast tego nałożyło dodatkowe presje na kobiety, od których oczekiwano wypełniania zarówno ról ekonomicznych, jak i domowych.

To zjawisko „podwójnego obciążenia” stało się cechą definiującą doświadczenie kobiet w powojennej klasie robotniczej Wielkiej Brytanii. Oczekiwanie, że kobiety będą mogły bezproblemowo łączyć płatne zatrudnienie z tradycyjnymi rolami domowymi, często nakładało na nie ogromne obciążenie. Jak zauważył Zweig, prowadziło to wiele kobiet „walczących o znalezienie równowagi między ich wkładem ekonomicznym a obowiązkami wobec rodziny” do poczucia frustracji i zmęczenia⁵⁵. Ta obserwacja jest zgodna z późniejszymi badaniami feministycznymi, które krytykują pogląd, że wejście kobiet na rynek pracy automatycznie prowadzi do większej równości płci. Oakley podkreśliła trwałość tradycyjnych ról płciowych w swojej wpływowej pracy *The Sociology of Housework*, argumentując, że „płatne zatrudnienie kobiet nie wyeliminowało ich obowiązków domowych; zamiast tego dodało kolejną warstwę pracy”⁵⁶. Analiza Oakley odzwierciedla wnioski Zweiga, podkreślając fakt, że dla wielu kobiet uczestnictwo w rynku pracy niekoniecznie oznaczało wyzwolenie od życia domowego.

Eksploracja pracy kobiet przez Zweiga dotknęła również zmieniających się oczekiwań kulturowych wokół kobiecości i tożsamości. Przejście do zatrudnienia pozwoliło kobietom z klasy robotniczej na redefinicję ich ról w rodzinie i społeczeństwie, jednak te nowe role były często ograniczane przez utrzymujące się tradycyjne pojęcia kobiecości. Jak zauważył Zweig, „choć kobieta z klasy robotniczej jest coraz bardziej zaangażowana w sferę ekonomiczną, pozostaje związana oczekiwaniami tradycyjnej kobiecości, które priorytetowo traktują jej

⁵⁴ F. Zweig, *Women's Life...*, s. 65.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 72.

⁵⁶ A. Oakley, *The Sociology...*, s. 181.

rolę jako opiekunki i gospodyni domowej”⁵⁷. To napięcie między nowymi rolami ekonomicznymi a tradycyjnymi oczekiwaniami płciowymi odzwierciedla złożoność płci i tożsamości klasowej w powojennej Wielkiej Brytanii, gdy kobiety nawigowały konkurencyjne wymagania pracy, rodziny i oczekiwań społecznych.

Badaczki feministyczne, takie jak Pearl Jephcott, potwierdzały te obserwacje, podkreślając, że zwiększony udział kobiet w rynku pracy niekoniecznie przekładał się na większą równość płci. W swoim badaniu kobiet w takich branżach, jak fabryki ciastek, Jephcott zauważyła, że „wiele kobiet z klasy robotniczej pozostało związanych z tradycyjnymi pojęciami kobiecości, nawet gdy podejmowały płatne zatrudnienie”⁵⁸. Wnioski Jephcott są blisko zgodne z obserwacjami Zweiga, sugerując, że chociaż wejście kobiet na rynek pracy oznaczało znaczącą zmianę w sferze ekonomicznej, nie zmieniło fundamentalnie kulturowych i społecznych oczekiwań dotyczących płci. Wiele kobiet nadal internalizowało przekonanie, że ich główną odpowiedzialnością jest rodzina, nawet gdy przyczyniały się ekonomicznie poprzez pracę zarobkową.

Presje społeczne, z jakimi borykały się kobiety z klasy robotniczej w tym okresie, były dodatkowo spotęgowane przez charakter pracy, jaką mogły zdobyć. Większość zatrudnienia kobiet była skoncentrowana w nisko płatnych, niepełnoetatowych lub dorywczych pracach, takich jak praca w fabrykach, handlu detalicznym i usługach domowych. Prace te były często postrzegane jako przedłużenie domowych umiejętności kobiet, wzmacniając ideę, że praca kobiet jest nieodłącznie związana z ich rolami opiekuńczymi. Zweig podkreślił tę dynamikę, zauważając, że „rodzaje zatrudnienia dostępne dla kobiet z klasy robotniczej często odzwierciedlają społeczne postrzeganie pracy kobiet jako przedłużenie ich domowych obowiązków”⁵⁹. Tego rodzaju zatrudnienie ze względu na płć nie tylko ograniczało ekonomiczne możliwości kobiet, ale także wzmacniało tradycyjne role płciowe, gdyż kobiety były ograniczone do prac uznawanych za odpowiednie dla ich domniemanej natury opiekuńczej.

Jednak nawet w tych ograniczeniach wiele kobiet z klasy robotniczej szukało sposobów na wyrażenie sprawczości i autonomii. Zweig zauważył, że dla niektórych kobiet zatrudnienie stanowiło formę wzmocnienia, oferując pewien stopień niezależności finansowej i osobistej wolności, który wcześniej był poza ich zasięgiem. Jak napisał, „dla niektórych kobiet z klasy robotniczej możliwość zarabiania własnych pieniędzy oznacza zerwanie z całkowitą zależnością od mężów,

⁵⁷ F. Zweig, *Women's Life...*, s. 51.

⁵⁸ P. Jephcott, *Feminism, selfhood and social research: Professional women's organizations in 1960s Britain* [w:] *Precarious Professionals: Gender, Identities, and Social Change in Modern Britain*, red. H. McCarthy, Londyn 2021, s. 293.

⁵⁹ F. Zweig, *Women's Life...*, s. 58.

pozwalając im na pewien stopień autonomii”⁶⁰. Choć ta autonomia była często ograniczona przez charakter pracy i utrzymujące się obowiązki domowe, odzwierciedlała rosnące pragnienie wśród kobiet, by asertywnie dążyć do niezależności w szybko zmieniającym się krajobrazie społecznym.

Teoretyczka feministyczna Angela McRobbie rozwinęła ten pomysł w swoim badaniu praktyk kulturowych kobiet z klasy robotniczej, argumentując, że nawet w ramach tradycyjnych ról płciowych kobiety znajdowały sposoby na kwestionowanie i negocjowanie warunków ich podporządkowania. Zauważyła ona, że „kobiety z klasy robotniczej, pomimo ograniczeń ich zatrudnienia i ról domowych, aktywnie angażowały się w strategię oporu, asertywnie wyrażając swoją sprawczość w subtelny, ale znaczący sposób”⁶¹. To wyrażenie sprawczości, choć często pomijane, stanowi kluczowy aspekt doświadczenia kobiet z klasy robotniczej w powojennej Wielkiej Brytanii, gdy nawigowały w skomplikowanych przecięciach płci, klasy i pracy.

Podsumowując, transformacja tożsamości klasy robotniczej w powojennej Wielkiej Brytanii była głęboko spleciona ze zmieniającymi się rolami kobiet zarówno w sferze domowej, jak i ekonomicznej. Choć rosnący udział kobiet w rynku pracy stanowił znaczącą zmianę, nie uwolnił ich w pełni od ograniczeń tradycyjnych ról płciowych. Jak zauważyli Zweig i inni badacze, kobiety z klasy robotniczej nadal dźwigały podwójne obciążenie płatnego zatrudnienia i obowiązków domowych, nawet gdy dążyły do większej niezależności i autonomii. Trwałość tradycyjnej kobiecości, w połączeniu z ograniczeniami zatrudnienia ze względu na płeć, zapewniła, że redefinicja płci i tożsamości klasowej w powojennej Wielkiej Brytanii była procesem złożonym i wieloaspektowym.

Ambiwalencja wobec związków zawodowych

Obserwacje Zweiga dotyczące związków zawodowych w powojennej Wielkiej Brytanii ukazują znaczącą zmianę w nastawieniu klasy robotniczej do tych dawniej centralnych instytucji. Na początku i w połowie XX w. związki zawodowe były fundamentem tożsamości zbiorowej klasy robotniczej, pełniąc rolę potężnych instytucji chroniących prawa pracowników, zapewniających lepsze wynagrodzenia i wspierających poczucie solidarności wobec wyzysku przemysłowego. Jednak w latach pięćdziesiątych robotnicy brytyjscy stawali się coraz bardziej ambiwalentni wobec związków, postrzegając je nie tyle jako środki do awansu społecznego w nowo zamożnym społeczeństwie, ile jako relikty przemysłowej

⁶⁰ *Ibidem*, s. 70.

⁶¹ A. McRobbie, *Working-Class Girls and the Culture of Femininity*, Birmingham 1978, s. 93.

przeszłości. Zweig zauważył, że „dzisiejszy pracownik bardziej interesuje się własnym postępem materialnym niż zbiorowym dobrobytem swojej klasy”⁶². Ta zmiana w kierunku indywidualizmu i osobistego awansu oznaczała znaczące odejście od wspólnotowej solidarności, która definiowała życie klasy robotniczej we wcześniejszych dekadach.

Analiza Zweiga podkreśla, w jaki sposób powojenna zamożność fundamentalnie zmieniła relacje między pracownikami a związkami zawodowymi. Wraz ze wzrostem wynagrodzeń, lepszym dostępem do dóbr konsumpcyjnych i większą mobilnością społeczną wielu pracowników przestało postrzegać związki zawodowe jako kluczowe dla swojego sukcesu ekonomicznego. Jak argumentował Zweig, „dzisiejszy pracownik fizyczny jest mniej zainteresowany dobrobytem swojej klasy jako całości, a bardziej skupiony na swoim własnym sukcesie materialnym”⁶³. Ten rosnący indywidualizm osłabił zbiorowy etos, który był centralnym elementem ruchu pracowniczego, prowadząc do spadku uczestnictwa w związkach i zaangażowania w nie. Pracownicy, którzy wcześniej polegali na związkach w celu uzyskania lepszych warunków pracy, teraz bardziej koncentrowali się na realizacji osobistych celów, takich jak posiadanie domu i konsumpcja, co niekoniecznie wymagało interwencji związkowej.

Rosnące oddalenie od związków zawodowych nie ograniczało się jedynie do czynników ekonomicznych, ale odzwierciedlało również szerszą transformację kulturową. Jak zauważył Goldthorpe w swoich badaniach nad zamożnym pracownikiem, powojenni pracownicy byli bardziej skłonni identyfikować się poprzez swoją zdolność do uczestniczenia w gospodarce konsumpcyjnej niż poprzez swoje miejsce w przemyśle. Stwierdził on, że „dla zamożnego pracownika kluczowym wyznacznikiem sukcesu nie była już zbiorowa solidarność, lecz indywidualne osiągnięcia, szczególnie w zakresie dóbr materialnych i mobilności społecznej”⁶⁴. Ta zmiana priorytetów odzwierciedlała spadek znaczenia związków zawodowych, gdyż pracownicy nie już postrzegali ich jako istotnych dla ich nowych aspiracji w coraz bardziej zorientowanym na konsumpcję społeczeństwie.

Inni badacze rozwinęli obserwacje Zweiga, badając dalej upadek związków zawodowych w powojennej Wielkiej Brytanii. Stephen Brooke argumentował, że „klasa robotnicza była coraz bardziej atomizowana, a indywidualne aspiracje stały się ważniejsze niż cele zbiorowe”⁶⁵. Sugerował, że ta atomizacja odzwierciedlała szerszą zmianę kulturową, w której klasa robotnicza przestała postrzegać siebie jako zjednoczoną jednostkę społeczną o wspólnych zmaganiach i celach.

⁶² F. Zweig, *The Worker...*, s. 89.

⁶³ *Ibidem*, s. 62.

⁶⁴ J.H. Goldthorpe, D. Lockwood, F. Bechhofer, J. Platt, *The Affluent Worker...*, s. 15.

⁶⁵ S. Brooke, *Gender and working-class identity...*, s. 780.

Zamiast tego pracownicy dążyli do osobistego sukcesu, dystansując się od zbiorowej tożsamości tradycyjnie związanej z ruchem pracowniczym. Odkrycia Brooke'a są zgodne z wnioskami Zweiga, ilustrując, w jaki sposób rosnąca koncentracja na indywidualnym awansie przyczyniła się do osłabienia solidarności klasy robotniczej, która wcześniej stanowiła fundament siły związków zawodowych.

Biurokratyzacja związków również odegrała rolę w ich upadku. Zweig zauważył, że wielu pracowników miało poczucie, iż przywódcy związkowi stali się coraz bardziej oderwani od rzeczywistości życia swoich członków. Argumentował, że „przywódcy związkowi byli postrzegani jako bardziej zainteresowani politycznymi manewrami niż rozwiązywaniem codziennych problemów zwykłych pracowników”⁶⁶. To oderwanie przywództwa od członkostwa dodatkowo osłabiało lojalność pracowników wobec związków, przyczyniając się do poczucia rozczarowania i ambiwalencji. W tym kontekście związki były postrzegane raczej jako uciążliwe, biurokratyczne instytucje niż jako dynamiczni agenci zmian, którzy odzwierciedlają aspiracje coraz bardziej zamożnej klasy robotniczej.

Upadek związków zawodowych w powojennej Wielkiej Brytanii odzwierciedlał także szersze zmiany społeczno-polityczne. Hobsbawm zauważył, że wzrost konsumpcjonizmu i materialnego komfortu wśród klasy robotniczej osłabił pilność zbiorowej walki, prowadząc do bardziej pasywnej relacji związków z pracownikami. Argumentował on, że „prosperity okresu powojennego rozciączyła świadomość klasową, gdy pracownicy przesunęli swoją uwagę z działań zbiorowych na indywidualną konsumpcję”⁶⁷. Ta zmiana była szczególnie znacząca w przemyśle, który tradycyjnie stanowił twierdzą związkowej siły, takim jak górnictwo i produkcja, gdzie pracownicy wcześniej polegali na związkach w walce o lepsze wynagrodzenia i warunki pracy. Gdy pracownicy zaczęli odczuwać korzyści płynące z dobrobytu, ich zależność od związków malała, a oni coraz bardziej starali się zdystansować od przemysłowych zmagania przeszłości.

Oslabienie związków zawodowych miało też głębokie konsekwencje polityczne. Tradycyjnie związki były filarem Partii Pracy oraz szerszego ruchu lewicowego w Wielkiej Brytanii, zapewniając potężny głos w obronie interesów klasy robotniczej. Jednak w miarę spadku liczebności członków związków i rosnącego skupienia pracowników na osobistym sukcesie polityczny wpływ związków również malał. Zweig zauważył, że „upadek związków osłabił nie tylko zbiorową siłę pracowników w sferze ekonomicznej, ale także zmniejszył ich wpływ polityczny”⁶⁸. Bez silnego wsparcia ze strony związków klasa robotnicza

⁶⁶ F. Zweig, *The Worker...*, s. 109.

⁶⁷ E. Hobsbawm, *Worlds of Labour...*, s. 201.

⁶⁸ F. Zweig, *The Worker...*, s. 115.

coraz trudniej mogła artykułować swoje interesy na arenie politycznej, co prowadziło do fragmentacji ruchu pracowniczego i osłabienia politycznej spójności, która wcześniej charakteryzowała klasę robotniczą.

To polityczne oderwanie się również przyczyniło się do szerszej zmiany kulturowej – odchodzenia od kolektywizmu w stronę indywidualizmu. W miarę jak pracownicy coraz bardziej angażowali się w kulturę konsumpcyjną i dążyli do osobistego awansu, ich zaangażowanie w tradycyjne instytucje klasy robotniczej, takie jak związki zawodowe i Partia Pracy, zaczęło słabnąć. Jak zauważył McKibbin, „wzrost indywidualizmu w okresie powojennym oznaczał upadek klasy robotniczej jako zjednoczonej politycznej i społecznej jednostki, gdy pracownicy coraz częściej dążyli do realizacji osobistych celów, a nie zbiorowych”⁶⁹. Analiza McKibbina wspiera wnioski Zweiga, że okres powojenny reprezentował głęboką transformację tożsamości klasy robotniczej, gdy kolektywny etos, który definiował ruch pracowniczy, ustąpił bardziej indywidualistycznej orientacji.

Podsumowując, obserwacje Zweiga dotyczące ambiwalencji wobec związków zawodowych w powojennej Wielkiej Brytanii oferują cenne wglądy w szersze zmiany kulturowe i ekonomiczne zachodzące w tym okresie. Wzrost indywidualizmu, napędzany przez konsumpcjonizm i materialny komfort, osłabił zbiorowe więzi, które tradycyjnie jednoczyły klasę robotniczą, i zmniejszył rolę związków jako narzędzi do wspólnego awansu. W miarę jak pracownicy coraz bardziej priorytetowo traktowali osobisty sukces nad solidarnością, związki zaczęły być postrzegane jako przestarzałe instytucje, które nie są już centralnym elementem aspiracji nowo zamożnej klasy robotniczej. Ten spadek znaczenia związków nie był jedynie zmianą ekonomiczną, lecz odzwierciedlał głębsze zmiany kulturowe, które przekształciły tożsamość brytyjskiej klasy robotniczej w erze powojennej.

Podsumowanie

Powojenna transformacja tożsamości brytyjskiej klasy robotniczej, jak zauważył Zweig i wielu innych badaczy, stanowi jedno z najważniejszych przesunięć społeczno-kulturowych we współczesnej historii Wielkiej Brytanii. Koncepcja uburzuazyjnienia autorstwa Zweiga, która podkreślała rosnącą tendencję klasy robotniczej do przyjmowania wartości klasy średniej, oferuje kluczowy punkt widzenia na zrozumienie tego okresu. Zwiększony dostęp do materialnych wygód, wzrost standardu życia oraz większa mobilność społeczna, umożliwione przez boom gospodarczy lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, doprowadziły do

⁶⁹ R. McKibbin, *Classes and Cultures...*, s. 242.

przekształcenia tożsamości klasy robotniczej. Była ona coraz mniej definiowana przez solidarność i wspólną walkę, a coraz bardziej przez indywidualizm, konsumpcjonizm i dążenie do osobistego awansu. Ta zmiana oznaczała głębokie odejście od tradycyjnego etosu klasy robotniczej, który opierał się na wzajemnym wsparciu, silnych więziach związków zawodowych i wspólnotowym podejściu do pracy i życia.

Kluczowym elementem tej transformacji było osłabienie solidarności klasowej będącej filarem przedwojennego doświadczenia klasy robotniczej. Związki zawodowe, które przez długi czas stanowiły instytucjonalny kręgosłup tożsamości klasy robotniczej, zaczęły tracić swoje znaczenie, gdy pracownicy coraz bardziej skupiali się na osobistych korzyściach materialnych i mobilności społecznej. Zweig wskazał, że „dzisiejszy pracownik bardziej interesuje się własnym postępem materialnym niż zbiorowym dobrobytem swojej klasy”⁷⁰. Ta rosnąca ambiwalencja wobec związków zawodowych odzwierciedlała szerszą zmianę społeczno-kulturową tamtego czasu. W miarę jak powojenny dobrobyt umożliwiał pracownikom osiągnięcie osobistego sukcesu poprzez posiadanie domów, dóbr konsumpcyjnych i edukację, kolektywna tożsamość klasy robotniczej zaczęła się rozpraszać, a tradycyjne instytucje, takie jak związki zawodowe, stawały się coraz mniej istotne dla pracowników, którzy priorytetowo traktowali osobisty awans nad jedność klasową.

Jednak ta zmiana nie była wyłącznie zjawiskiem ekonomicznym. Wzrost konsumpcjonizmu w erze powojennej miał głębokie implikacje kulturowe. Jak zauważył Zweig, konsumpcjonizm oferował pracownikom nowe sposoby wyrażania tożsamości i statusu, tworząc nową formę indywidualizmu, ściśle związaną z nabywaniem dóbr i usług. Posiadanie materialnych rzeczy stało się kluczowym wyznacznikiem sukcesu i odróżnienia się, a pracownicy zaczęli postrzegać swoje miejsce w społeczeństwie nie jako część kolektywnej siły roboczej, ale jako indywidualni konsumenci z możliwością poprawy własnych warunków. Tacy badacze, jak Goldthorpe, argumentowali, że ta zmiana w kierunku tożsamości opartej na konsumpcji „odzwierciedlała głęboką zmianę w sposobie, w jaki klasa robotnicza odnosiła się zarówno do gospodarki, jak i społeczeństwa, gdy indywidualna mobilność ekonomiczna stała się miarą sukcesu, zamiast poprawy kolektywnej”⁷¹.

Transformacja ról płciowych również odegrała kluczową rolę w przekształceniu tożsamości klasy robotniczej w tym okresie. W *Women's Life and Labour* Zweig udokumentował rosnący udział kobiet z klasy robotniczej w rynku pracy, co było odzwierciedleniem szerszych zmian w dynamice płci oraz redefinicji ról kobiet w rodzinie i społeczeństwie.

⁷⁰ F. Zweig, *The Worker...*, s. 89.

⁷¹ J.H. Goldthorpe, D. Lockwood, F. Bechhofer, J. Platt, *The Affluent Worker...*, s. 45.

Choć płatne zatrudnienie otworzyło przed kobietami nowe drogi do niezależności ekonomicznej, nie uwolniło ich w pełni od oczekiwań związanych z obowiązkami domowymi, które nadal definiowały ich życie. Jak zauważył Zweig, „dla kobiety z klasy robotniczej praca jest często dodatkiem do, a nie zastępstwem za jej obowiązki domowe”⁷². Ten podwójny ciężar, dotyczący tego, że od kobiet oczekiwano wypełniania zarówno ról ekonomicznych, jak i domowych, odzwierciedlał złożoność tożsamości płciowej i klasowej w powojennej Wielkiej Brytanii. Zwiększona obecność kobiet na rynku pracy podważała tradycyjne role płciowe, jednak podkreślała także ograniczenia tej transformacji, gdyż wiele kobiet wciąż musiało radzić sobie z obowiązkami domowymi, mimo że wносиły wkład do domowego budżetu.

Feministyczne badaczki, takie jak Jephcott, rozwijały wnioski Zweiga, argumentując, że integracja kobiet na rynku pracy niekoniecznie prowadziła do większej równości płci. Zamiast tego wiele kobiet z klasy robotniczej pozostawało związanych z tradycyjnymi wyobrażeniami na temat kobiecości, nawet wchodząc na rynek pracy. Podkreśla to zniuansowaną rzeczywistość powojennej dynamiki płci: choć kobiety coraz częściej uczestniczyły w życiu publicznym, nadal były ograniczane przez społeczne oczekiwania związane z macierzyństwem i domowością. Przecięcie ról płciowych i klasowych komplikuje zatem jakąkolwiek prostą narrację o wyzwoleniu, gdyż podwójne obciążenie obowiązkami domowymi i zawodowymi często sprawiało, że kobiety musiały starać się sprostać sprzecznym oczekiwaniom, które ograniczały zakres ich nowo zdobytej niezależności.

Upadek związków zawodowych, wzrost konsumpcjonizmu i zmieniające się role płciowe wspólnie przyczyniły się do erozji spójnej tożsamości klasy robotniczej w połowie XX w. w Wielkiej Brytanii. Ta transformacja nie polegała jedynie na porzuceniu solidarności klasowej czy przyjęciu wartości klasy średniej; chodziło o fragmentację klasy robotniczej na bardziej zindywidualizowane, zatomizowane jednostki, gdzie osobisty sukces stawał się ważniejszy niż cele zbiorowe. Jak zauważył McKibbin, „wzrost indywidualizmu w okresie powojennym oznaczał upadek klasy robotniczej jako zjednoczonej politycznej i społecznej jednostki, gdy pracownicy coraz częściej realizowali osobiste cele, a nie zbiorowe”⁷³. Ta zmiana była zarówno produktem, jak i odpowiedzią na szersze zmiany kulturowe zachodzące w powojennej Wielkiej Brytanii, gdy dobrobyt i mobilność społeczna przekształcały tkanki społeczne brytyjskiego społeczeństwa.

Co więcej, polityczne konsekwencje tej transformacji były głębokie. W miarę osłabiania związków zawodowych i spadku solidarności klasowej zmniejszał się również polityczny wpływ klasy robotniczej. Tradycyjnie związki zawodowe były kluczowym filarem Partii Pracy, zapewniając potężny głos dla interesów klasy

⁷² F. Zweig, *Women's Life...*, s. 65.

⁷³ R. McKibbin, *Classes and Cultures...*, s. 242.

robotniczej. Jednak wraz ze spadkiem liczby członków związków i rosnącym skupieniem pracowników na osobistym awansie polityczna spójność klasy robotniczej zaczęła się rozpraszać. Zweig zauważył, że „upadek związków osłabił nie tylko zbiorową siłę pracowników w sferze ekonomicznej, ale także zmniejszył ich wpływ polityczny”⁷⁴. Osłabienie politycznej siły klasy robotniczej, w połączeniu ze wzrostem indywidualizmu, oznaczało znaczące odejście od wcześniejszego okresu aktywizmu i zaangażowania politycznego klasy robotniczej.

Podsumowując, powojenna transformacja tożsamości brytyjskiej klasy robotniczej, jak zauważył Zweig i inni badacze, była wielowymiarowym i głęboko zniuansowanym procesem. Wzrost indywidualizmu, napędzany przez dobrobyt, konsumpcjonizm i zmieniającą się dynamikę płci, fundamentalnie zmienił relację klasy robotniczej do jej tradycyjnych instytucji i kolektywnej tożsamości. Teza Zweiga o uburzązajnienu oferuje kluczowe ramy do zrozumienia tej zmiany, podkreślając, w jaki sposób pracownicy coraz częściej priorytetowo traktowali osobisty sukces i materialny komfort nad solidarnością klasową i działaniami zbiorowymi. Jednak ta transformacja ujawnia również ograniczenia powojennej mobilności społecznej, ponieważ nierówności płciowe utrzymywały się, a polityczna siła klasy robotniczej osłabła. Ostatecznie, erozja spójnej tożsamości klasy robotniczej w połowie XX w. odzwierciedla szersze przemiany kulturowe i społeczne, które przekształciły brytyjskie społeczeństwo w tym przełomowym okresie.

Bibliografia

- Brooke S., *Bodies, sexuality, and the “modernization” of the British working classes, 1920s to 1960s*, „International Labor and Working-Class History” 2006, no. 69.
- Brooke S., *Gender and working-class identity in Britain during the 1950s*, „Journal of Social History” 2001, vol. 34, no. 4.
- Cole R., *Industrial balladry, mass culture, and the politics of realism in Cold War Britain*, „The Journal of Musicology” 2017, vol. 34, no. 3.
- Goldthorpe J.H., Lockwood D., Bechhofer F., Platt J., *The Affluent Worker: Industrial Attitudes and Behaviour*, Cambridge 1968.
- Hakim C., *Key Issues in Women’s Work: Female Heterogeneity and the Polarization of Women’s Employment*, London 1996.
- Hall S., *Policing the Crisis: Mugging, the State, and Law and Order*, London 1978.
- Hobsbawm E., *Worlds of Labour: Further Studies in the History of Labour*, London 1984.
- Hoggart R., *The Uses of Literacy: Aspects of Working-Class Life*, London 1957.
- Jephcott P., *Feminism, selfhood and social research: Professional women’s organizations in 1960s Britain* [w:] *Precarious Professionals: Gender, Identities, and Social Change in Modern Britain*, red. H. McCarthy, London 2021.

⁷⁴ F. Zweig, *The Worker...*, s. 115.

- McCarthy H., *Precarious Professionals: Gender, Identities, and Social Change in Modern Britain*, London 2021.
- McKibbin R., *Classes and Cultures: England, 1918–1951*, Oxford 1990.
- McRobbie A., *Working-Class Girls and the Culture of Femininity*, Birmingham 1978.
- Nairn T., *The Break-Up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*, London 1981.
- Oakley A., *The Sociology of Housework*, London 1974.
- Savage M., *Class Analysis and Social Transformation*, Buckingham 2000.
- Segal L., *What Is to Be Done About the Family?*, London 1983.
- Williams R., *Culture and Materialism*, London 1980.
- Zweig F., *Men in the Pits: The Courage of the British Miner*, London 1948.
- Zweig F., *The British Worker*, London 1952.
- Zweig F., *The Worker in an Affluent Society*, London 1961.

TRANSFORMING WORKING-CLASS IDENTITY IN POST-WAR BRITAIN: THE PERSPECTIVE OF FERDINAND ZWEIG

Abstract

This article examines the post-war transformation of the British working-class identity through the sociological perspective of Ferdinand Zweig. It explores how economic prosperity, consumer culture and social mobility reshaped the values, aspirations and sense of identity of the working class in the 1950s and 1960s. F. Zweig's concept of *embourgeoisement* serves as the central analytical framework, showing how working-class communities gradually adopted the lifestyles and outlooks of the middle class. The study highlights the erosion of class solidarity, the declining influence of trade unions and the rise of individualism and material aspiration as defining features of the new social order. It also considers the changing position of women within the working class, focusing on their growing participation in the labour market and the continuing presence of traditional domestic expectations. Drawing on F. Zweig's principal works *The British Worker*, *The Worker in an Affluent Society* and *Women's Life and Labour*, the article situates the transformation of working-class identity within the wider processes of modernisation and cultural change in post-war Britain.

Keywords: post-war Britain, working-class identity, *embourgeoisement*, Ferdinand Zweig, consumer culture, social mobility, gender roles, trade unions, individualism

TRANSFORMACJA TOŻSAMOŚCI KLASY ROBOTNICZEJ W POWOJENNEJ WIELKIEJ BRYTANII: PERSPEKTYWA FERDYNANDA ZWEIGA

Streszczenie

Artykuł analizuje powojenną transformację tożsamości brytyjskiej klasy robotniczej z perspektywy socjologicznej Ferdynanda Zweiga. Autor bada, w jaki sposób powojenny dobrobyt, konsumpcjonizm i mobilność społeczna przekształciły wartości, aspiracje i kulturę klasy robotniczej w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. Centralnym punktem analizy jest koncepcja

uburżuazyjnienia opisująca proces przyswajania przez klasę robotniczą stylu życia i wartości klasy średniej. W artykule podkreślono erozję solidarności klasowej, spadek znaczenia związków zawodowych oraz wzrost indywidualizmu i aspiracji materialnych jako kluczowych cech nowego porządku społecznego. Ważnym aspektem analizy jest również zmiana ról płciowych – rosnący udział kobiet w rynku pracy przy jednoczesnym utrzymywaniu się tradycyjnych oczekiwań wobec ich ról domowych. Odwołując się do kluczowych prac Zweiga – *The British Worker*, *The Worker in an Affluent Society* oraz *Women's Life and Labour* – artykuł ukazuje transformację tożsamości klasy robotniczej jako część szerszego procesu modernizacji i przemian kulturowych w powojennej Wielkiej Brytanii.

Słowa kluczowe: powojenna Wielka Brytania, tożsamość klasy robotniczej, uburżuazyjnienie, Ferdinand Zweig, konsumpcjonizm, mobilność społeczna, role płciowe, związki zawodowe, indywidualizm